

The totalitarian discourse is studied on the basis of published documents and archival materials of the most democratic and the largest organization of workers – trade unions, the functioning of which involves constant interaction with society and government.

Keywords: totalitarian discourse, Khrushchev's Thaw, trade unions, the movement for communist labour, shock workers.

*А. В. Лихачова
(Бахмут)*

УДК 81.34

ІНТОНАЦІЯ РЕЧЕНЬ У НЕЕМФАТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

(на матеріалі англійської, російської й української мов)

У будь-якій мові інтонація служить для зовнішнього оформлення речення. За допомогою інтонації слухач розуміє, чи речення є розповідним, питальним, окличним, проханням або спонуканням. Наприклад, речення «Сьогодні тепло» може бути розповідним, питальним чи окличним залежно від інтонації, з якою воно вимовляється. Інтонація також виражає наші емоції: подив, роздратування, радість, невдоволення тощо.

Інтонація – це ритміко-мелодійна сторона мовлення, яка сприяє членуванню потоку мовлення на окремі відрізки – фонетичні синтагми й фрази та служить у реченні засобом вираження синтаксичних значень, модальності й емоційно-експресивного забарвлення [4, с. 83].

Розробка й вивчення підходу до опису інтонації почалися ще в XVI-XVII століттях у зв'язку з появою робіт Дж. Харта (John Hart, 1551) і Ч. Батлера (Charles Butler, 1634), які співвідносили інтонацію з пунктуацією й виділяли чотири тони (level, fall, extra-low, rise) [5, с. 10].

У другій половині XVIII століття та в XIX столітті з'явилися описи інтонації публічної мови. Засновником одного з таких описів того часу був

Дж. Уолкер (John Walker, 1781), який розробив «теорію інтонації», що включає в себе 5 змін рівня голосу (rising, falling, monotone, fall-rise, rise-fall), і вперше ввів графічні позначення тонів. Слова, відзначені такими знаками, вважалися «виділеними» [5, с. 13]. Можна сказати, тим самим Дж. Уолкер передбачив появу сучасного терміна «ядерний тон».

В цілому вивчення фонетики одержало свій основний розвиток в ХІХ столітті й пов'язане з іменем британського вченого Олександра Белла (Alexander Bell), який розвинув теорію Дж. Уолкера й згрупував тони в такий спосіб: через відкриття зв'язку акценту й наступних змін голосу (зміна починається з акценту) він виділив дві основні групи тонів – fall і rise, які у свою чергу підрозділялися на прості й складні з модифікаціями високий/низький. О. Белл також вивчав значення тонів, але обмежувався тільки фінальними тонами речення. Підхід О. Белла до вивчення інтонації був сприйнятий Г. Є. Палмером (H. E. Palmer, 1922), який ввів термін «ядерний тон» (nucleus), «шкала» (head), «хвіст» (tail) [6, с. 32]. Саме Г. Є. Палмера можна назвати засновником британського тонового підходу до вивчення інтонації. Надалі його дослідження продовжили Р. Кінгдон (R. Kingdon, 1958), Дж. Д. О'Коннор та Г. Арнольд (J. D. O'connor and G. Arnold, 1961), і М. О. К. Халлідей (M. A. K. Halliday, 1967).

Необхідно розрізняти емоційну й неемоційну інтонацію, тобто інтонацію емоційного й неемоційного мовлення.

Неемоційна інтонація найменшою мірою пов'язана з підтекстом, зі значенням, спеціальним виділенням слів та емоційністю. Вона характеризується більш простим мелодійним малюнком, відносно рівним розподілом фразового наголосу, відсутністю яскраво вираженого тембрального забарвлення й помітних змін у ритмі та темпі.

Інтонація української, російської, англійської мови включає в себе:

- а) підвищення й зниження тону (мелодика мовлення);
- б) прискорення й уповільнення вимови (темп мовлення);

в) збільшення й зменшення сили голосу (інтенсивність мовлення);

г) певне чергування наголошених і ненаголошених складів (ритм мовлення);

г) виділення слова у фразі особливим наголосом – фразовим, логічним та емпатичним.

Кожна мова має свою особливу, характерну для нього інтонацію, що помітно відрізняється від інтонації інших мов. В англійській мові інтонація відіграє особливо важливу роль внаслідок сильно вираженого аналітичного характеру мови. В аналітичних мовах зв'язок між словами виражається не за допомогою закінчень, як у російській та українській мовах, а за допомогою службових слів: прийменників, артиклів, допоміжних дієслів, а також за допомогою інтонації.

У кожній мові інтонація має свої особливості. Порівняймо інтонацію англійського речення *Does he live in Kyiv?* з його українським відповідником *Він живе у Києві?* В англійській мові тон, який виражає запитання, не досягає висоти першого наголошеного складу, а в українській має місце різке підвищення тону (див. схему).

Does he live in Kyiv?

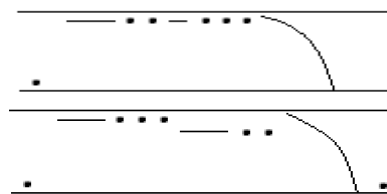
|Він |живе у /Києві?

Типовою моделлю пред'ядерної частини англійської фрази є висока рівна (High Level) і поступово спадна шкали (The Gradually Descending Stepping Head). Висловлення різних комунікативних типів з високою рівною шкалою звучать жвавіше й більш невимушено, ніж висловлення з поступово спадною шкалою. Висока рівна шкала найбільш уживана в діалогічному мовленні нейтрально-побутового характеру, у той час як поступово спадна шкала частіше зустрічається при читанні вголос нейтральних в емоційному відношенні текстів і в офіційно-ділових діалогах:

1. He visited Italy and Spain.

2. My teacher will be happy to help
you.

Інтонаційна конструкція (далі ІК) реалізується на мовленнєвому відрізку, у якості якого можуть виступати прості або складні речення, головна або підрядна частина складного речення, словосполучення, окрема словоформа самостійного слова або службове слово.

Практично інтонаційні конструкції являють собою типи, до яких зводиться все різноманіття мелодійних малюнків висловлювань. У кожній ІК виділяється *центр* – склад, на якому починаються зміни компонентів інтонації, важливі для вираження питання, твердження або волевиявлення. Пересування інтонаційного центру, також зазначене як зрушення *логічного наголосу*, виражає значні відмінності всередині речення.

На відміну від англійської мови, у фонетичній літературі російської мови не розглядаються окремо інтонаційні шкали й завершення, а описуються в цілому інтонаційні конструкції, які містять у собі передударну, ударну й заударну частини. Виділяють чотири основні інтонаційні конструкції (ІК-1, ІК-2, ІК-3 та ІК-4), які служать найважливішим засобом розрізнення змісту речень: «Наташа поё1т. Ка2к поёт Наташа? Наташа поё3т? А Анто4н?». Ці інтонаційні конструкції пов'язані з комунікативним синтаксисом і передають основні комунікативні значення завершеності – незавершеності («Когда приехал Воло3дя, | всё стало изве1стно»), питань та виокремленості («Ко мне приехала сестра2 (а не брат»)). Одним з найбільш уживаних тонів в англійській мові є спадний кінетичний тон, який сприймається як спад висоти голосу на наголошеному складі. Тому він найбільш типовий для оповідальних фраз, що містять просту констатацію факту (повідомлення, найменування, відповіді), спонукальних фраз, які передають накази й інструкції, а також для питань, що запитують про конкретну інформацію (спеціальні питання):

It's September. (відповідь, повідомлення)

Send it to Mary. (інструкція)

Висловлення, вимовлені з високим спадним тоном (High Fall), звучать більш енергійно, жваво й зацікавлено, ніж висловлення із середнім спадним тоном, які характеризуються нейтральним відношенням мовця до ситуації та змісту переданої інформації. Висловлення з низьким спадним тоном (Low Fall) звучать стримано, часом флегматично.

Англійський спадний тон у всіх його висотних варіантах характеризується, у порівнянні з російським або українським спадним тоном, більшою крутістю й різкістю спаду голосу.

У російській та українській мовах використовується ІК-1 (спадний тон на наголошеному голосному центрі, який використовується при вираженні завершеності розповідного речення).

Інтонаційна організація спонукальних фраз в українській і російській мовах у багатьох рисах є спільною, але також присутні деякі відмінності. Специфічна риса інтонації спонукування української мови – уповільнення вимови кінця фрази. Для російської мови таке темпоральне оформлення спонукальних фраз не є характерним.

У неемфатичному мовленні англійської мови спеціальні питання вимовляються з Gradually Descending Stepping Head + Low Fall (поступово спадною шкалою і низьким спадним тоном) [3, с. 137].

Приклади:

What can I do to mend matters?

Where did you go for your summer holidays?

У російській мові в питальних реченнях з питальними словами («кто», «что», «где», «когда», «почему», «сколько» и др.) вживається ІК-2, наприклад: «Что² это?»; «Когда² он придет?». Центр ІК-2 перебуває або на питальному слові, або на будь-якому іншому слові, залежно від мети висловлення, наприклад: «Где² книга?» и «Где кни²га?» [2, с. 23–24].

Високий висхідний тон (High Rise) реалізується у високому регістрі діапазону голосу або охоплює частину середнього й високого регістрів.

У неемфатичному мовленні англійської мови загальні питання вимовляються зі східчастою шкалою, що поступово знижується, і середнім висхідним завершенням.

Неповні загальні питання, вимовлені з високим висхідним тоном, передають готовність мовця підтримати бесіду й бажання одержати більш точну, додаткову інформацію:

|Let's •meet a bit \later. – At /ten?

У російській та українській мовах в питальних реченнях без питального слова вживається ІК-3, наприклад: «Це ва³ша книга?»; «Вы лю³бите плавать?».

Інтонаційний центр в ІК-3 перебуває на слові, яке несе основне смислове навантаження.

Центр ІК-3 може пересуватися у реченні залежно від мети висловлення й змісту розмови, наприклад: «Вы³ приехали сегодня? – Да¹, |я¹»; «Вы прие³хали сегодня? – Не¹т, |прилетел самолe¹том»; «Вы приехали сего³дня? – Не¹т, |вчера¹» [2, с.34].

Отже, як англійські, так і українські та російські загальні питання вимовляються з висхідним завершенням, однак англійський висхідний тон, на

відміну від російського та українського підйому в ІК-3, починається на більш низькому рівні й доходить до висоти трохи вище середньої, при цьому маючи більш плавну форму. У російській та українській мовах голос підвищується із середньої висоти до досить високого тону.

Низький висхідний тон (Low Rise) являє собою підвищення висоти голосу, що починається на низькому рівні діапазону.

Основним значенням низького висхідного тону є смислова незакінченість (незавершеність), що означає тісний зв'язок з наступним або попереднім контекстом.

Розділове питання містить у своїй першій частині припущення мовця про що-небудь, а у другій – запит про правильність зробленого припущення. Ступінь упевненості мовця в ньому, а також в характері очікуваної відповіді можуть бути різними. Коли мовець не певен у відповіді, яку він одержить, розділове питання виконує функцію дійсного запиту про інформацію. Відмінність стосується другої інтонаційної групи: у питаннях, що виражають непевність мовця у відповіді, уживається висхідний термінальний тон, як правило, середнього або середньовисокого різновиду:

– |Ann •isn't \in. She is |late a\gain, | /isn't she?

– I am a|fraid she \is.

– Mrs. |Parker is a \teacher, | /isn't she?

– She \isn't. She is the |school lib\rarian.

Зазначені різновиди висхідного тону наприкінці розділового питання в комбінації з термінальним низьхідним тоном у першій інтонаційній групі надають запиту про інформацію нейтральний характер, тобто в ньому відсутні будь які додаткові смислові відтінки, крім питальності.

Висотні характеристики наголошених і ненаголошених складів у перед'ядерній і заядерній частинах першої інтонаційної групи та у заядерній частині другої інтонаційної групи (у ній немає перед'ядерної частини) характеризуються тими ж особливостями, що й у розглянутих раніше

інтонаційних структурах оповідальних фраз (перша інтонаційна група) і неповних питальних фраз (друга інтонаційна група).

У результаті зіставлення неемфатичної інтонації англійської, української й російської мов і дослідження інтонаційних завершень англійської мови на предмет їх аналогії з інтонаційними конструкціями російської й української мов, можна зробити такі висновки:

1. Усі прості неемфатичні інтонаційні завершення англійської мови зустрічаються як у російській, так і в українській мовах.

2. У розмовній мові неемфатична мелодика завжди може бути замінена відповідною емфатичною, для додання мові більшої емоційності й для вираження мовцем свого відношення, своїх почуттів, що не виражені словами.

Кожна мова має свій інтонаційний лад. Часто це стає причиною того, що студенти погано схоплюють суть текстів, які даються на аудіювання. Інша проблема різних принципів інтонування в тому, що в розмові часто буває складно перейти з української (російської) на англійську інтонацію, що призводить до непорозуміння, якщо ваш співрозмовник іноземець.

Основна відмінність англійської інтонації в тому, що вона більш жвава, ніж українська (російська). Мова українців більш монотонна, а в англійців у межах одного речення тон може то підвищуватися, то знижуватися, однак найбільш важливий тон наприкінці речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брызгунова Е. А. Практическая фонетика и интонация русского языка [Текст]. Москва: Изд-во МГУ, 1963. 308 с.

2. Брызгунова Е. А. Звуки и интонация русской речи [Текст]. Москва: Прогресс, 1969. 252 с.

3. Васильев В. А., Катанская А. Р., Лукина Н. Д., Маслова Л. П., Торсуева Е. И. Фонетика английского языка. Нормативный курс: Уч. для ин-тов и фак. иностр. языков [Текст]. 2-ое изд., перераб. Москва: Высшая школа, 1980. 256 с.

4. Касаткин Л. Л. Современный русский язык. Фонетика: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. 2-ое изд., испр. Москва: Издательский центр «Академия», 2008. 256 с.

5. Cruttenden A. Falls and rises: meaning and universal. In: Proceedings of the 9th Intern. Congress of Phonetic Sciences. Copenhagen, 1979. Vol. I, P. 10,13

6. Halliday M. A. K. On the “architecture” of human language. In: On Language and Linguistics. Volume 3 in the collected Works of M.A.K. Halliday. London and New York: Equinox, 2003. P. 32

АНОТАЦІЯ

Лихачова А. В. Інтонація речень у неемфатичному мовленні (на матеріалі англійської, російської й української мов).

В статті проводиться зіставлення неемфатичної інтонації у різних типах речень англійської, української й російської мов. Розглядаються особливості використання шкал та ядерних тонів в англійській мові та інтонаційних конструкцій у російській й українській мовах. Під час зіставлення виявляються характерні відмінності принципів інтонування для кожної мови, а також інтонаційні завершення висловлювань англійської мови на предмет їх аналогії з інтонаційними конструкціями російської й української мов.

Ключові слова: інтонація, неемфатична інтонація, шкала, ядерний тон, хвіст, інтонаційна конструкція (ІК), висока рівна шкала, поступово спадна шкала, високий спадний тон, низький спадний тон, високий висхідний тон, низький висхідний тон.

SUMMARY

Lykhachova A. V. Intonation of Utterances in Unemphatic Speech (on the Material of the English, Russian and Ukrainian languages).

The article is devoted to the comparison of the unemphatic intonation in different types of utterances in the English, Ukrainian and Russian languages. It is a study of the usage of heads and nuclear tones in the English language and intonation patterns in the Russian and Ukrainian languages. It deals with characteristic differences of the intonation principles of each language as well as the intonation

endings of the English language for finding similarities with intonation patterns of the Russian and Ukrainian languages.

Key words: intonation, unemphatic intonation, head, nucleus, tail, intonation pattern (IP), High Level Head, Gradually Descending Stepping Head, High Fall, Low Fall, High Rise, Low Rise.

Л. І. Морозова
(Бахмут)

УДК 82 (477) «XX»

**РЕЦЕПТИВНА ЕСТЕТИКА Й РЕЦЕПТИВНА ПОЕТИКА
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОМУ
ДИСКУРСІ ХХ-ХХІ СТ.**

Попри значне розмаїття наукових інтересів у сучасному українському літературознавчому дискурсі дотепер не проводилося комплексного, системного дослідження щодо проблем рецепції літературних творів, тож ця стаття має на меті всвітлити наявні в українському літературознавчому дискурсі ХХ – ХХІ ст. аспекти вивчення художньої рецепції.

Методологічні засади сучасної філології, як відомо, були закладені О. Потебнею, з огляду на рецептивну естетику слід згадати наступні твердження з його роботи «Думка й мова»:

1. Мистецтво є мовою митця, і як за допомогою слова не можна передати іншому своєї думки, а можна тільки пробудити в ньому його власну, так не можна її повідомити й у творі мистецтва; зміст цього останнього (коли він закінчений) розвивається не в митцеві, а в тих, хто розуміє. Слухач може значно краще мовця зрозуміти, що приховано за словом, і читач може краще самого поета осягнути ідею його твору. Суть, сила такого твору не в тому, що розумів під ним автор, а в тому, як він діє на читача або глядача, отже, в невичерпному можливому його змісті. Цей зміст, який проектується нами, тобто вкладається в самий твір, дійсно зумовлений його внутрішньою формою,